

חובת הפקרת פירות שביעית

**יחידה א: מקור החיוב להפקיר את פירות השביעית וגדריו
מקור המצווה להפקיר**

1. שמות פרק כג - פסוקים י - יא

וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֲרָצְךָ וְאַסְפָּתָהּ אֶת תְּבוּאָתָהּ:

וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמַטְנָה וְנִשְׁמַטְתָּהּ וְאָכְלוּ אֲבִיּוֹנֵי עַמְּךָ וְיִתְרְם תֹּאכַל חֵיט הַשְּׂדֵה כִּן תַּעֲשֶׂה לְכָרְמְךָ לְזִיתְךָ:

2. מכילתא דרבי ישמעאל - משפטים פרשה כ אות יח

והשביעית תשמטנה [ונטשתה. תשמטנה] בעבודתה, ונטשתה באכילתה; ואין לי אלא פירות, עשבים מנין, תלמוד לומר ונטשתה, מכל מקום.

דבר אחר: והשביעית תשמטנה ונטשתה, מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים! הרי אני מכניסה, ומחלקה לעניים! תלמוד לומר: 'והשביעית תשמטנה ונטשתה' - מגיד שפורץ בה פרצות. אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם.

❖ מדוע, לפי הדרשה הראשונה שבמכילתא, פשט הפסוק מדבר על הפקר פירות ולא על הפקר

עשבים? איך לומדים מהמילה 'ונטשתה' שצריך להפקיר גם עשבים?

❖ לפי המכילתא בדרשה השנייה, מעיקר הדין 'פורץ בה פרצות'. כיצד לדעתכם דין זה נלמד

מהמילים 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'? מי לדעתכם 'פורץ בה פרצות' - בעל השדה או זרים

הרוצים לאכול מהשדה? האם לדעתכם לאחר תקנת חכמים מותר לבעל השדה לאסוף את

הפירות ולחלקם לעניים?

❖ עיון נוסף: עיינו בפירושי רש"י רמב"ן ואבן עזרא לשמות כג פסוק יא. מה לדעתם פשט הפסוק?

3. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קלד (תרגום הרב קאפח)

המצוה הקל"ד - הצווי שנצטונו להפקיר כל מה שהצמיחה האדמה בשנת השמיטה, ולהתיר כל צמחי שדותינו לכל. והוא אמרו יתברך (משפטים כג): 'והשביעית תשמטנה ונטשתה וגו'...

ולהתיר - להפקיר ולהתיר את נטילתם.

4. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כד

מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית. שנאמר: 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'. וכל הנועל כרמו, או סג {גודר} שדהו בשביעית, ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו.

אלא יפקיר הכל, ויד הכל שוין בכל מקום, שנאמר: 'ואכלו אביוני עמך'.

ויש לו להביא לתוך ביתו מעט, כדרך שמביאין מן ההפקר: חמש כדי שמן, חמש עשרה כדי יין, ואם הביא יתר מזה מותר.

❖ לדעת הרמב"ם המקור למצוות הפקרת הפירות בשמיטה הוא מהפסוק 'והשביעית תשמטנה

ונטשתה'. מה מוסיף הפסוק 'ואכלו אביוני עמך'? מה כוונת הרמב"ם במילים 'ויד הכל שוין בכל

מקום'?

5. הרב יוסף קארו - כסף משנה הלכות שמיטה ויובל - פרק ד הלכה כד

'שפורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם': כלומר שגדרו שלא יפורץ פרצות בשדהו, אבל לגדור ודאי שהוא עובר ומבטל מצות עשה, אף אם דעתו להפקירם אחר כך.

❖ לשיטת כסף משנה, לולא תקנת חכמים מי היה פורץ פרצות בשדה? מדוע יש איסור לגדור?

6. רבי אברהם דוד משה מטרויש - מרכבת המשנה - פירוש למכילתא (מקור 2)

ואם כפי פשט הברייתא: דלפרוץ פרצות הוא מן התורה, יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. אמנם, כל זה אינו אלא מדרך אסמכתא.

❖ **האם יש נפקא מינה בין שני הפירושים למקור הדין שאין לפרוץ פרצות?**

מהו שלב הגידול שבו הפירות נעשים הפקר?

7. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ה

הלכה טו: אין אוספין פירות שביעית כשהן **בוסר** שנאמר: 'תאכלו את תבואתה', אינה נאכלת עד שתעשה תבואה. אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהם גפין כדרך שאוכל בשאר שני שבוע, ולא יכניס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות...

הלכה יז: מותר לקוץ אילנות לעצים בשביעית קודם שיהיה בהן פרי, אבל משיתחיל לעשות פרי לא יקוץ אותו שהרי מפסיד האוכל ונאמר לכם לאכלה ולא להפסיד.

8. חזון איש שביעית סימן יט סעיף קטן כא

ונראה דלפני שיעור זה כיון דמותר לקוץ ולהפסיד, אין בו גם דין הפקר, והן של בעלים.

ואף על גב דשביעית נהגא בשל מאכל בהמה, מכל מקום קדם סמדר לא קדשי מדין מאכל בהמה, שאינו מיוחד לבהמה, אלא לגדל.

❖ **עיון נוסף: עיינו בחזון איש כלאים סימן ג אות טו, שם הוא מרחיב את הדין בנושא זה.**

9. הרב שלמה זלמן אויערבך - מעדני ארץ שביעית - סימן ה אות ו

דבר זה ברור: דהפקירא דשביעית מתחיל רק משעת חנטה, או בשעת הבאת שליש... ומסתבר דמאותה שעה שמותר לאוכלן {בשדה} הרי הם הפקר גמור, דלא מסתבר כלל לומר שחובת הפקר מתחלת רק משעה שמותר גם לכונסם לבית...

וכן משמע גם מרוב הראשונים, שכתבו (על המשנה ד, ז): דטעמא דאין אוכלין פירות שביעית קודם שראויין לאכילה, הוא משום קרא ד'לאכלה ולא להפסיד'... ומשמע נמי מפשטות דבריהם שהוא איסור תורה, וכיון שכן, מסתבר דכמו דחייל שאר קדושת שביעית משעת חנטה, הוא הדין נמי דמההיא שעתא חייל שפיר גם חובת הפקר.

דאף על פי שרשאי הבעלים לעכב ולמנוע כל אדם מלאוכלן, כיון שעדיין אסורין הן באותה שעה באכילה, מכל מקום בתורת בעלות מיהא אסור.

❖ **לדעת הרב שלמה זלמן אויערבך, האם הבעלים רשאים, או צריכים, למנוע מאנשים לאכול מהפירות בזמן שעדיין לא הבשילו?**

כמה פירות מותר לבעלים לאסוף לביתו?

10. משנה מסכת שביעית - פרק ה משנה ז

היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמש עשרה כדי יין, שכן דרכו להביא מן ההפקר, ואם הביא יותר מכך מותר.

❖ **הרמב"ם (במקור 4) למד ממשנה זו את הדין שמותר לאסוף רק כמות מוגבלת. מהו המקור בפסוקים לאיסור זה?**

❖ **מדוע לדעתכם 'אם הביא יותר מכאן מותר'? האם גם כשקטף את רוב או את כל פירות השדה יהיה מה שקטף מותר?**

❖ **עיון נוסף: עיינו בפירושי ריבמ"ץ וברטנורא על המשנה, במה שונה פירושם מפירוש הרמב"ם?**

סמדר - שלב בהתפתחות הענב: משעה שנהפך מפרח לפרי, ועד שהוא גדול כמו פול.
בוסר - שלב הגידול שאחרי הסמדר. בשלב זה רגילים לאכול מהפירות רק באופן ארעי בשדה, ולא לאסוף את הפירות כולם. שלב זה מתסיים כשהפירות בשלים דיים ורגילים לאסוף אותם הביתה.

נהגא בשל מאכל בהמה - דיני שביעית נוהגים גם בצמחים הראויים רק למאכל בהמה, ופירות בשלב גידול ראשוני בדרך כלל ראויים לבהמה.

מאותה שעה שמותר לאוכלן - כפי שכתב רמב"ם במקור 7, יש שלב גידול שבו מותר לאכול את הפירות רק בשדה ולא להכניסם הביתה.

11. ר"י קורקוס הלכות שמיטה ויובל - פרק ד הלכה כד

פירוש {המשנה} שעד שיעור זה מותר להביא, ולכך מותר למכור לו כדים כשיעור זה, אבל יותר משיעור זה אסור להביא, ולכך אסור למכור לו... ומכל מקום, אם הביא יותר, מותר הוא... ואין צריך להפקיר אותו ולא עבר בעשה קאמר, כיון שמתחילתו היה מופקר, ומן הפקר זכה, אף על פי שלקח יותר ממה שהיה ראוי להביא, אף על פי כן מותר.

12. **חזון איש שביעית - סימן יב אות ה**

וממה שכתב רבנו {הרמב"ם במקור 4} שאם אסף כל הפירות לביתו עבר בעשה, מבואר שדעת רבנו שאף שכבר קצר ובצר כולה, יש איסור דאורייתא באספת הכל. ולכאורה, ליכא למילף מקרא ד'תשמטנה ונטשתה' אלא שיפקיר השדה לבצירת כל מבקש, אבל **אחר שזכה מן ההפקר** לא יאסוף הכל לא שמענו? אבל אי קרא **דלא תקצור כדרך הקוצרין** כולל גם אסיפת הכל, שפיר יש לומר דעבר גם בעשה ד'תשמטנה ונטשתה'.

ונראה לפי זה, דאם קצר כולה הרי התבואה הפקר מדין שביעית, ואין צריך שיפקירנה מרצונו.

❖ **לדברי החזון איש, מניין למד הרמב"ם שהאוסף את כל פירות שדהו ביטל מצוות עשה?**

❖ **איך למד החזון איש שאם קצר את כל התבואה אז כולה הפקר (עיינו גם יחידה ד)?**

13. **מעדני ארץ שביעית - תחילת סימן ז - עמוד 68**

מסתפק אני מאד, בהא דאוסר הרמב"ם על בעל השדה לאסוף כל פירותיו, אם הוא דוקא בכהאי גוונא שהוא אוספו דרך בעלים, וכגון שמונע ומעכב על אחרים מלזכות בהם, דרק בכהאי גוונא הוא דעובר בעשה, מה שאין כן אם הוא זוכה בהם כזוכה מן ההפקר, אף על פי שלכתחלה שיעורו קצוב מדרבנן, מכל מקום מדאורייתא שפיר מותר לאסוף הכל, או דילמא דלאסוף כל פירותיו שפיר אסור מהתורה אפילו אם הוא זוכה בהם כזוכה מן ההפקר...

ונראה דמסיום דברי המכילתא: 'שהוא פורץ פרצות' משמע ודאי דמה שאוסר המכילתא הכנסתם על מנת לחלק לעניים הוא דוקא בכהאי גוונא שעושה כן כמנהג בעלים ומעכב על אחרים, מה שאין כן אם זוכה בהם כשאר כל אדם שזוכה מן ההפקר, אין שום רמז לזה במכילתא שיש בזה איסור תורה.

❖ **מהו מהותו של האיסור לאסוף את כל הפירות לפי שתי האפשרויות שמציג הרב שלמה זלמן**

אויערבך?

אחר שזכה מן ההפקר -
מהפסוק 'תשמטנה ונטשתה' למדנו שצריך להפקיר את פירות השדה קודם שנקטפו, אך מניין למד הרמב"ם שאם אסף את כל הפירות המופקרים לעצמו עליו לחזור ולהפקירם?
לא תקצור כדרך... -
התורה אסרה לקצור את פירות השביעית. כיון שבמקום אחר התורה התירה את פירות השביעית באכילה, חכמים פרשו שהאיסור לקצור הוא רק כשקוצרים כדרך שרגילים לקצור בכל שנה.

מודר הנאה - אדם נדר שלחבירו אסור יהיה להנות מנכסיו (של הנודר), ולכן למודר אסור להנות מנכסי המדיר.

יחידה ב: הפקרת הקרקע

האם ולאיזה עניין הקרקע עצמה מופקרת בשמיטה?

לפני שביעית - אם הנודר נדר לפני שביעית, פירות שדהו נאסרו על המודר אפילו בשביעית. אך אם הנדר נעשה בשביעית עצמה, למודר מותר לאכול מפירות שביעית שבשדה המדיר (לפי פירוש ר"ן).

14. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף מב עמוד ב

מתניתין. המודר הנאה מחבירו לפני שביעית - אינו יורד לתוך שדהו, ואינו אוכל מן הנוטות.

ובשביעית - אינו יורד לתוך שדהו, אבל אוכל הוא מן הנטיעות הנוטות...

גמרא... ובשביעית - אין יורד לתוך שדהו וכו'.

מאי שנא דאוכל מן הנוטות? דפירי דהפקירא אינון, ארעא נמי אפקרה {ומדוע אסור להכנס לשדה? !}

אמר עולא: בעומדין אילנות על הגבולים.

רבי שמעון בן אליקים אמר: גזירה שמא ישאה בעמידה.

הנוטות - ענפים שיוצאים מחוץ לחצר, ונוטים לרשות הרבים.

על הגבולים - האיטור במשנה הוא רק כשרוצה להכנס ולקטוף מעצים העומדים בגבול השדה, כי ביכולתו לקטוף מבחוץ.

שמה ישאה - שמה ישאה המודר ויהנה מהשדה של המדיר.

❖ **מה הנפקא מינא בין תירוצי האמוראים? האם ניתן להוכיח מהגמרא שלבעל השדה יש זכויות על הקרקע בשביעית?**

15. פירוש הרא"ש - מסכת נדרים דף מב עמוד ב - ד"ה בעומדין על הגבולין

בעומדין על הגבולין - ואפשר לכל אדם אין לו רשות ליכנס, כיון שיכול ליקח הפירות.

או שמה, אף על גב דלאינש אחרנא מותר, למודר אסור. אבל ליקח פירות העומדין בתוך השדה, יכול לירד.

❖ **מהם שני הפירושים שמביא הרא"ש? הסבירו מהי נקודת המחלוקת ביניהם!**

❖ **עיון נוסף: עיינו בתוספות בנדרים (ד"ה אלא גזירה), האם ניתן לדקדק מדבריהם באיזה פירוש הם מצדדים?**

יכול ליקח הפירות - אף שהפירות שבשדה הם הפקר, אסור להיכנס לשדה כדי לקטוף אותם כיון שניתן לקוטפם מבחוץ.

16. הרב יקותיאל אשר זלמן ענזיל - הערות על אבני מילואים סימן עב סעיף קטן ב - הערה ט

כתיב: 'כי לי כל הארץ'... בשביעית, נתנה התורה גוף הקרקע לצורך לקיטת הפירות ואין לבעלים בהם בשעה זאת כלום.

❖ **האם דברי הרב ענזיל מתיישבים לפי שני הפירושים ברא"ש (מקור 15)?**

❖ **עיון נוסף: עיינו בדברי האבני מילואים שם, איזו קושיה הכריחה את הרב ענזיל לומר שאין לבעלים כלום בשדה לעניין לקיטת הפירות?**

הרב יקותיאל אשר זלמן ענזיל (תק"ן - תרי"ח) נולד בפולין, כיהן כרב בעיירה סטרי, ונחשב מגדולי גאוני גליציה. נודע בעיקר כתלמידו המובהק של בעל היקצות החושן ואף הוציא לאור את חלקו השני של ספרו של רבו 'אבני מילואים'. בשולי ספר זה הדפיס הרב ענזיל את הערותיו. היה מחותנו של הרב יעקב לורברבוים מליסא בעל היתביבות משפטי.

הפקר הקרקע בשנה השמינית

17. רמב"ם שמיטה פרק ז הלכה יח

עד מתי יהיו העניים מותרין להכנס בפרדסות במוצאי שביעית לאסוף פירות שביעית, עד שתד רביעה שנייה.

18. חזון איש שביעית סימן טו סעיף יא

עד אימתי עניים נכנסים לפרדסות עד שתד רביעה שניה (משנה שביעית ט, ז) - הרמב"ם (במקור הקודם) פירש לענין שביעית.

רביעה שנייה - הגשם השני שיורד במהלך השנה. בזמן זה הקרקע כבר מתרככת, והילוך האנשים בשדה מזיק לזרעים שנרעו בה.

ויש לעיין: כיון דרחמנא אפקרה לשדהו, איך רשאי לזרעה ולמנוע רגלם של בני אדם משם? ולמה לא יהא כסג {גודר} שדהו ומשמרה, ומאי שנא שמינית משביעית עצמה, שאם יניח כלים בדרך פרדסו שאם ילכו ישברו כליו, בהכרח בדין שהולכין כדרך ואינן חוששין? והכא נמי לאחר שתד רביעה שניה, אם עדיין יש פירות שביעית בשדהו שהן הפקר, ורחמנא אפקרה לשדהו להכנס בה, כדאמר בנדרים (מב ע"א). כי זרעה מאי הוי? ...

עד אימתי עניים נכנסים... לענין שביעית - לכל הדעות פירות השביעית הינם הפקר גם בשמינית. לפירוש הרמב"ם, המשנה מגדירה עד מתי מותר לעניים להכנס לשדה כדי לקטוף את הפירות הללו.

❖ **למסקנת החזון איש, האם מותר לאדם לזרוע שדהו בשמינית ולמנוע ממלקטי הפירות להכנס?**

❖ **האם אדם רשאי לקבוע דרך שרק זרעה יוכלו המלקטים להיכנס לשדה? מה הדין בשביעית**

ובשמינית? (עיינו גם ברא"ש במקור 15)

19. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה שמיטה - ביאור ההלכה - פרק ז הלכה יח

ויש לעיין: אם כן {לדברי החזון איש} אפילו לפני רביעה שניה? דאטו חייב ליתן להן ליכנס מאיזה דרך שירצו? הרי אמרו במכילתא משפטים: 'והשביעית תשמטנה ונטשתה - מגיד שפורץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם, ומבואר שאין צריך לפרוץ בו פרצות, וסגי שמשאיר להן דלת אחת להכנס? ... לעניות דעתי יש לומר: דהתורה לא הפקירה הקרקע אלא בשביעית עצמה, וכדאיתא במכילתא משפטים: ובשביעית וגוי' שלא תאמר מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים?! הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים! תלמוד לומר: והשביעית תשמטנה ונטשתה כו', וזה רק כתוב על שנה השביעית עצמה, שיש מצוה תשמטנה ונטשתה, וזה מה שאמרו בנדירים ארעא נמי אפקרה. אבל אחר שביעית, נהי שהפירות עדיין הפקר דאזלינן אחר חנטה אבל הקרקע אינו הפקר ויכול להכניס הפירות לביתו ולחלקה לעניים.

דאזלינן אחר חנטה -
בפירות, קדושת שביעית ודין ההפקר, נקבעים על פי השלב בו הפרח הופך לפרי. לכן אף על פי שעברה שנת השמיטה הפרי קדוש בקדושת שביעית והוא מופקר. **דוושא - דריסת הרגל.**

וכן יכול לומר להן תבואו בשעה פלונית ואתן לכם, או אם תרצו אוציא לכם לביתי, ואין להם רשות לקלקל שדהו ופרדסו בלי רשותו, רק יכולין לתבוע פירותיהן. ורק עד רביעה שניה שאז אין לו שום קלקול יכולין להכנס בלי רשותו... לא מצד הפקר, אלא משום מדת סדום, שאין מזיקין לו כלום... אבל אחר רביעה שניה, שמזיק לו **דוושא** אסור להן להכנס. ואי משום הפירות יכולין לתובעו שיוציא להן הפירות וחייב לעשות זאת, שזה הפקר ושייד להן. ויתכן שאם יזרע בחצרו, שאז גם לפני רביעה שניה מקלקל לו, יכול למנוע גם לפני רביעה שניה שלא יכנסו, דרחמנא לא אפקרה רק בשביעית ולא במוצאי שביעית, ויכול לומר אוציא לכם הפירות החוצה אם תרצו.

❖ **לדעת ה'דרך אמונה' מדוע יש הבדל בין הזמן שלפני 'רביעה שניה' לזמן שאחריו?**

❖ **לפי סוף דבריו, האם בשביעית יכולים להכנס לחצירו של אדם בלי רשותו כדי ללקוט פירות**

שביעית? השוו לדבריו במקור 37.

20. הרב שאול ישראלי - חוות בנימין - חלק ג סימן קא - עמוד תרמב

שביעית עצמה... אפילו אם רצונו לעשות שם דברים המותרים כגון בנייה וכיוצא בזה, מכל מקום, הרי נאמר: "תשמטנה ונטשתה", שמקנה להם זכות דריסה בשדה לצורך הפירות, ומשמע שהוא אפילו כשזה מזיק לשדה, שבשנה זו כל מה ששייך לפירות הללו הרי זה הפקר לכל, ועל כן אינו רשאי לקלקל להם זכות זו.

אבל במוצאי שביעית שאז אין זכות דריסה שהרי משעה שזה מזיק לו אסור להכנס לשדה (רמב"ם שמיטה ז, יח), ובפשיטות נראה שבכהאי גוונא אף שהפירות נפסדים מאליהם לא אכפת הדבר, ואין עליו להוציאם לרשות הרבים.

❖ **לדעת הרב ישראלי, האם בשמינית כשסוגרים את אפשרות הכניסה לשדה, חייבים להוציא**

החוצה את הפירות? השוו לדברי החזון איש (במקור הקודם).

יחידה ג: היקף החיוב להפקיר

האם מותר או צריך להכיר טובה לבעל השדה המופקרת?

21. משנה מסכת עדויות - פרק ה משנה א

רבי יהודה אומר: ששה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל... אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה, כדברי בית שמאי.

גירסאת רבי עובדיה מברטנורא: ובית הלל אומרים אין אוכלים בטובה.
גירסאת הראב"ד: ובית הלל אומרים אין אוכלים אלא בטובה.

❖ **השוו את הגירסה בדברי בית הלל, בין משנה זו, למשנה בשביעית פרק ד, משנה ב. האם להבדל שבין המשניות תהיה משמעות הלכתית?**

❖ **עיון נוסף: עיינו ברמב"ם בהלכות שמיטה פרק ו הלכה טו, כאיזו משנה הוא פסק?**

22. הרב יום טוב ליפמן הלר - תוספות יום טוב על המשנה במסכת עדויות - מקור 21

והרב ברטנורא העתיק {גרס}: 'אין אוכלים בטובה', וכן היא הגירסא בספרים אחרים, וכן במשנה בשביעית (ד, ב).

אבל הראב"ד גורס כגירסת הספר ומפרש, וזה לשונו: ונראה לי טעמייהו דבית הלל, משום דגזרי שביעית אטו שאר שני שבוע, כדי שלא יהא אדם רגיל לכנס בשדה חבירו ובגנתו ובפרדסו שלא מדעתו. אבל מן התורה ודאי מותר, דכתיב: 'ובשביעית תשמטנה', ותניא במכילתא (מקור 2): 'מגיד שהוא פורץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם'.

באיזה אופן מותר להכיר טובה לבעל השדה?

23. רבינו ניסים (ר"ן) על הרי"ף - מסכת עבודה זרה דף כז עמוד א

ראב"ד ז"ל פירש 'בטובה ושלא בטובה' - טובת דברים... דהא במסכת עדויות תנן גבי פירות שביעית אין נהנין מהן אלא בטובה, והיינו בטובת דברים, דאי בדמים אסור, דסחורה היא. וטעמא דאין נהנין אלא בטובה - כדי שלא יהיו רגילין בכך.

ולי מההיא לא איריא, דלעולם **טובה דהתם כטובה דהכא**, דהיינו בטובת הנאה פורתא, דכי האי גונא לאו סחורה מיקרי, שאין זה כעין מקח.

24. רבי יהודה רוזניס - משנה למלך - הלכות עבודה זרה - פרק ז הלכה יז

ממתניתין דעדיות קשיא ליה {לראב"ד, על פירוש הרי"ן}, דקתני: ד'אין אוכלין אלא בטובה', דאם איתא דבטובה הוא בשכר... איך יתקנו שלא יקחו אלא בשכר, אף שהוא דבר מועט, משום תקנת שאר שני שבוע?... דבשלמא נתינת רשות, ליכא קושיא, משום דהיא דרך מקרה. אבל... איך יתכן שיתקנו שלא יאכלו כי אם בשכר, כיון דאיכא איסור סחורה?

ומשום הכי פירש {הראב"ד} דהיינו טובת דברים כדי שלא יהיו רגילין בכך. ובזה ליכא שום תקלה, דנהי דהתורה אמרה: 'ובשביעית תשמטנה ונטשתה', ותניא במכילתא: 'מגיד שהוא פורץ בה פרצות וכו', אבל חכמים... תקנו שלא יכנס שלא ברשות, כדי שלא יהיו רגילין. אבל הבעלים אין הכי נמי דהם מפקירין כל השדה, ופותחין הדלת לכל מי שירצה לבא וליקח, אך צוו חכמים לנכנס, שלא יאכל כי אם בטובה דהיינו שיחזיר טובה לבעלים.

25. חזון איש שביעית - סימן יט אות יט

ואף על גב דמהפקר קזכי, והא דיהיב ליה, מתנה בעלמא קיהיב ליה לשם טובה... הכא בלוקחין הפירות מן ההפקר, אי יהבי ממון לבעלים אסור. דמיחזי כמאן דלא מפקיר, וגם יתרגלו בזה ויזלזלו באיסור בעלות, ואתו לנהוג בעלות.

❖ **עיון נוסף: עיינו בדברי החזון איש, בקושיה מהמשנה בשביעית (פרק ה, משנה ד) ובראייה שהוא מביא לדבריו מהגמרא בסוכה דף מד עמוד ב.**

26. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - שבת הארץ - פרק ו הלכה טו

בטובה - הכרת טובה לבעלי השדה על כך שאפשרו למלקט ללקט מהשדה.

ראב"ד ז"ל... - דברי הראב"ד שאליהם מתייחס הרי"ן נאמרו בהקשר של ההלכה ש'עבודת כוכבים שהיה לה גינה או מרחץ - נהנין מהן שלא בטובה ואין נהנים מהם בטובה'. הוא מוכיח את פירושו שמדובר על טובת דברים, מהדין שמותר להנות מפירות שביעית רק בטובה. **דסחורה היא** - אם יתנו כסף תמורת הפירות, יעברו על האיסור לסחור בפירות שביעית. **טובה דהתם...** - הטובה שעליה מדובר לענין פירות שביעית, היא כטובה שעליה מדובר לענין הנאה ממרחץ של עבודה זרה.

מתנה בעלמא קיהיב - התשלום המועט שנותנים לבעל הבית, אינו תמורה לפירות, אלא סכום קטן כמתנה והכרת הטוב לבעל השדה.

יש אומרים {ראב"ד במקור 220} שאין אוכלין פירות שביעית אלא ברשות בעל הבית. אף על פי שמן התורה הפירות הן הפקר, ומותר לאכול מהן בלא רשות, גדר גדרו חכמים, שלא ירגיל אדם את עצמו לאכול מפירות חבירו בלא רשות גם בשאר ימות השנים...

ונראה פשוט שבעל הבית מחוייב הוא ליתן רשות, ואסור לו למנוע שום אדם שבעולם מלאכול את פירותיו בשביעית.

ונראין הדברים שלדעה זו אם עבר בעל הבית ולא נתן רשות, אף על פי שעבד איסורא בזה, ועובר משום מראית עין של השמטת הפירות, מכל מקום אסור לעבור על דעתו ולאכול הפירות בלא רשותו.

❖ **לפי הרב קוק, ישנו איסור ללקט פירות שביעית כשלא ניתנה לכך רשות הבעלים. האם האיסור מדאורייתא או מדרבנן?**

❖ **כיצד, לדעת הרב קוק, יסביר הראב"ד (המופיע במקור 22) את דברי המכילתא, שמעיקר הדין 'פורץ בה פרצות'?**

עבור מי מפקירים?

להלן נעסוק בזכויות הגוי בפירות המופקדים בשמיטה. ישנם שני דיונים העוסקים בשאלה זו: א. האם מותר לתת לגוי לאכול מפירות השמיטה? בשאלה זו נדון בשיעור שיעסוק בדיני פירות השביעית. ב. האם יש לאפשר לגוי יש לקחת מפירות השמיטה שבשדות? בשאלה זו נתמקד כאן.

27. תוספתא מסכת שביעית (ליברמן) פרק ד הלכה ד

עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר {לגבול}, מושיבין עליהן שומר כדי שלא יפוצו גויים ויבוזו פירות שביעית.

❖ **עיון נוסף: הרמב"ם בהלכות שמיטה ד, ל פסק תוספתא זו להלכה.**

28. רדב"ז הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה ל

ואיכא לספוקי אם באו עכו"ם בכלל ישראל לזכות בפירות שביעית אם מונעין אותם, או אין מונעין מפני דרכי שלום **כדאמרינן גבי מתנות עניים**, דלא דמי למתנות עניים דלית בהו קדושה, אבל פירות שביעית אית בהו קדושה.

ואין להביא ראיה ממה שהיו מניחין שומרים בעיירות הסמוכות לספר, משמע דבשאר עיירות לא היו שומרים. ובאים אפילו עכו"ם ולוקחין מהפירות ולא היו מונעים אותם. דאי לא תימא הכי בכל המקומות היו צריכין שומרים: דאיכא למימר: שלא היו חוששין אלא שמא יבואו העכו"ם ויבוזו כל הפירות, אבל מפני המיעוט הבאים בכלל ישראל לא היו חוששין. אבל אם היו שם הבעלים, לעולם אימא לך שהיו מונעין אותם, ועדיין הדבר צריך תלמוד.

כדאמרינן גבי מתנות עניים - מאפשרים גם לגויים לקחת מתנות עניים כגון לקט ופאה, משום 'דרכי שלום'.

❖ **לדעת רדב"ז, האם יש ראייה מהתוספתא שצריך או שאסור למנוע מגוי ללקט פירות שביעית?**

❖ **עיון נוסף: עיינו ברדב"ז שמיטה ה, יג. האם הוא מכריע שם בשאלה שבה הסתפק כאן?**

29. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - שבת הארץ - פרק ד הלכה ל

אם מזדמן הדבר ובאים נכרים לבזו פירות שביעית, בכל עניין יש לומר שמותר למחות בידם. ויש לומר שגם חיובא איכא למחות, ושלא בידן למסור להם דבר שהוא קודש.

❖ **האם לפי דברי הרב קוק יהיה הבדל בין מקרה שהגויים באים ללקט חלק קטן מהפירות, או שבאים ללקט את כל הפירות?**

30. הרב אברהם בורנשטיין - שו"ת אבני נזר - יורה דעה סימן תמה (אותיות ד - ו)

הטורי אבן בראש השנה (דף ט"ו ע"ב) כתב בפשיטות דשביעית אינו הפקר אלא לישראל ולא לנכרים... איברא דבתורת כהנים, הובא ברש"י פירוש החומש (ויקרא כה, ו): 'ולשכירך ולתושבך - אף הגוים'... והיינו דחשיב הפסד כשמאכיל לנכרי כמו שאסור להאכיל לבהמה שביעית מאכל אדם. ומכל מקום, אם הבהמה באה מעצמה תחת התאנה, אין צריך למנעה... והכא נמי לענין נכרי: להאכיל לנכרי חשיב הפסד, ואסור. ואם הנכרי לוקח מעצמו שפיר דמי, והוי הפקר לדידיה. וליתיה לדברי הטורי אבן... אך ברמב"ם (ד, ל) מבואר ש'היו מושיבין שומרים שלא יבזו הגוים פירות שביעית', משמע, דאינו הפקר רק לישראל כדברי הטורי אבן. וצריך לומר דטעות סופר בתורת כהנים וצריך לומר: 'לגרים' היינו לגרים תושבים...

❖ **לפי שתי האפשרויות שמציע ה'אבני נזר', האם פירות השביעית מופקרים גם עבור גויים?**

31. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה שמיטה - ביאור ההלכה - פרק ד הלכה ל

בגוי **דליכא פסוק**, בודאי יש למנעו שלא להפסיד פירות שביעית, ואף על גב שיש איסור לנעול את שדהו כמו שכתב רבנו, הני מילי למי שמותר לו לאכול, ולא למי שאסור לו לאכול. בודאי גם גר תושב דינו כגוי לענין זה.

ומה שכתב בתורת כהנים לתושבך - מן הנכרי, אין הכונה לגר תושב, אלא לשכיר ותושב שאוכל כבני ביתו. וכן כתב הר"ש משנץ שם {בפירושו לספרא}...

ויש להסביר יותר למה בבהמה אם הלכה מאליה אין מונעין ממנה, ובגוי מונעין ממנו: מפני שבבהמה אין הענין אלא מפני הפסד פירות שביעית, ואם אין ראוי לאדם מאכילין אותו לבהמה, ובהפסד אין איסור אלא להפסיד ממש אבל אין אני חייב בשמירתה... ולכן אם הלכה מאליה אין צריך למונעה... אבל גוי שלמדנו מקרא 'לכם ולא לאחרים' ואין הטעם משום הפסד אלא שהתורה הפקירה פירות שביעית כדי שיהא לכולם לאכלה וכמו שכתוב 'ואכלו אביוני עמך' ולא בשביל גוים (ונהי דההפקר הפקר לכולם כדמשמע לשון ונטשתה שלא יהא לך שום בעלות, מכל מקום יש איסור שגוי יאכלנה) ולכן יש למנוע הגוי מלאכלה כיון שהתורה אמרה בהדיא לכם ולא לגוים וכנ"ל...

❖ **לדעת הרב חיים קנייבסקי, לפי התורה כהנים למי מותר לאכול מפירות שביעית? האם הוא**

חולק על ה'אבני נזר'?

❖ **לפי דבריו, מדוע לא מונעים מבהמה לאכול פירות שביעית, ואילו מהגויים מונעים זאת? האם כך**

סובר גם הרדב"ז? בהלכות שמיטה ה, יג?

32. חזון איש שביעית - סימן יד אות ד

בירושלמי (פאה ו, א) אמר דשביעית הוי הפקר גם לנכרים? ויש לומר: דמצד הבעלים הוי הפקר גם לנכרים, אבל מצד 'אביוני עמך' אסור לנכרים. וכמו עשיר שלקח פאה הוי גזל עניים... ויש לומר דבאמת מעכבים את הנכרים לא מכח בעלות, אלא שאין איסור לעכבם מלזכות בשל הפקר, והכא שפירות שביעית קדושין הן למצותן, מוזהרין בני נח שלא לקפח לישראל ממנון.

❖ **מדוע אסור לגויים ליטול פירות שביעית לדעת החזון איש? איך זה מתיישב עם היותם של**

הפירות מופקרים לגויים?

❖ **עיון נוסף: עיינו באבני נזר יורה דעה תמו, כיצד הוא מפרש את הירושלמי?**

33. רבי שלמה בן רבי שמעון דוראן - שו"ת הרשב"ש - סימן רנח

עוד שאלת: בארץ ישראל שנוהגת שמטת קרקעות ובשנה השביעית יד הכל שוה ואין לבעל הכרם או השדה להחזיק בו כשאר שנים, והגוים כשידעו שישראל הפקיר שדהו או כרמו יגנבו אותם מפני שאין ישראל יכול לשמרן והרי הם הפקר, אם יכול ישראל להחזיק בו כשלו וישמרנו כפי יכולתו, ויאספנו הביתה ואחר כך יחלקנו לעניים או לתלמידים?...

דליכא פסוק - אין פסוק שמתיר פירות שביעית לגוי, בניגוד לבהמה, שהתורה כתבה בפירוש שפירות השביעית נועדו גם עבורה.

{שביעית} היא מדרבנן ואזלינן בה לקולא, וכדמשמע בהרבה משניות וברייתות דבזמן הזה נהגו קולא בענין פירות שביעית על שלא יהא יושב ומשמר וכן במכילתא פרשת משפטים... 'מגיד שהוא פורץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמים ז"ל מפני תיקון העולם', ואם היא מן התורה, איך יבטלו חכמים ז"ל דבר שהוא מן התורה. והגדר שגדרו חכמים ז"ל הוא שלא יפרצו בה פרצות, כדי שלא יכנסו גוים, אבל להיות יושב ומשמר להיות כשלו להכניס הפירות, ולמנוע העניים ממנו לא, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל.

❖ **לדעת הרשב"ש, מהי הסיבה שחכמים תיקנו שלא יפרצו פרצות בשדה?**

❖ **מדוע הייתה לחכמים סמכות לעקור את דין התורה, בנושא זה? עיינו במרכבת המשנה במקור 6. האם הוא סובר כרשב"ש?**

שמירה מבהמות

34. תוספות מסכת ראש השנה - דף ט עמוד א

ושומרי ספיחים בשביעית דפרק הבית והעליה (בבא מציעא דף קיח ע"א): שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שחרן משום עומר ושתי הלחם, **אם כן אסור כיון דמשומר**, ואמאי לא אמרינן מן המותר לישראל? יש לומר: דלא היה שמירה ממש, דלא היו צריכים לשומרה מבני אדם, דמאיליהן היו פורשין כשהיו יודעין שהן לצורך עומר, ולא היו שומרין אותן אלא מבהמה וחיה ועוף.

❖ **האם לדעת תוספות צריך להפקיר את פירות השביעית גם עבור בהמה חיה ועוף?**

35. רבי שמואל שטראשון (רש"ש) - מסכת ראש השנה - דף ט עמוד א על התוספות (מקור 34)

תימה, דהא צריך להפקיר אף לבהמה, כדכתיב: 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול?' וכן משמע להדיא בירושלמי (פאה ו, א)...
ובישוב קושייתם... פשוט דלאחר שזכה אדם ולקט פירות שביעית מהמופקר, יוכל לשומרן בביתו עד זמן הביעור. ואם כן הוא הדין אם זכה בהן במחובר... והכא נמי הגזברים או שלוחיהם, יכולים לזכות לצורך גבוה על ידי חזקת הקרקע.

❖ **רש"ש מיישב את קושיית תוספות באופן אחר, האם לדעתו חייבים להפקיר גם עבור בעלי חיים?**

36. חזון איש שביעית - סימן יד אות ד

ורש"ש בהגהותיו {מקור 35} שם הקשה: מהא דאמר בירושלמי... משמע דשביעית הפקר אף לבהמה. ויש לומר: לענין שאם אוכלת תחת התאנה שאין מחזירין אותה.
מיהו, עיקר דין הפקר לבהמה צריך עיון, שהרי אין איסור על האדם למנוע את הבהמה מלאכול פירות הפקר, ועל הבהמה לא שייך אזהרת גזל, ומה שייך דין הפקר לגבי בהמה?
ולא משכחת לה אלא לענין בעלים שלא הפקיר לאכילת בהמה, וחייב בעליה לשלם לבעלים מה שאכלה, ובזה ודאי בשביעית הוי הפקר אף לענין אכילת בהמה...

❖ **כיצד החזון איש מיישב את ההבדל בין דברי הירושלמי שמהם עולה שצריך להפקיר גם לבהמות, לבין דברי התוספות שמדבריהם עולה שמותר לשומר מפני בהמות?**

הפקרת פירות בחצר וגינה

37. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה שמיטה - ביאור ההלכה - פרק ז הלכה ד

אפשר דמותר גם לכתחילה לסגור החצירות, כדי שהחיות והבהמות לא יפסידו מה שבחצר. וכמו שכתב בחזון איש שביעית (יד, ד מקור 36) דמותר לנעול שדהו לפני בהמה וחיה (וביארנו בביאור הלכה ד, כד)...
רק שאם אדם יבא ליטול יתן לו להכנס. ואטו אם יש לו זרעים או אילן בביתו חייב לפרוץ ולהכניס כולם לביתו? והרי יגנבו לו את כל הבית?! אלא שצריך ליתן להם רשות כשירצו ליטול... ומה שכתב במכילתא: מן התורה פורץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם. יש לומר: דהיינו בשדה שעומדת לזריעה

ושומרי ספיחים - את קרבנות העומר ושתי הלחם צריך להביא מחיטים שגדלו באותה שנה. לכן חכמים היו ממנים שומרים על תבואה שגדלה בשמיטה מאליה.
אם כן אסור כיון דמשומר - לדעת תוספות פירות שנשמרו בשביעית ולא הופקרו אסורים באכילה. בשיעור הבא נעסוק בנושא זה.
מן המותר לישראל - קרבנות קרבים רק מדברים שאין איסור באכילתם.

אין מחזירין אותה - אם הבהמה כבר אוכלת, אסור להזיז אותה כדי שלא תאכל.
ולא משכחת... - משמעות המצווה להפקיר את הפירות גם לבהמות היא, שאם בעל השדה לא הפקיר את פירותיו, ובהמה אכלה מהפירות - בעל השדה לא יוכל לתבוע מבעל הבהמה תשלום על הפירות.

ולנטיעה, אבל בחצר שעומדת לתשמיש, אלא שבמקרה נטע בה נטיעה אפשר שאין צריך לפרוץ מן התורה, כדי שלא יחריבו לו את כל הבית, שזה אינו הפקר.

❖ מהו חידושו של ה'דרך אמונה' לגבי חצר?

38. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה שמיטה - ביאור ההלכה - פרק ז הלכה יח

שמענו בשם מרן שיכול לנעול הדלת, ולכתוב פתקא שכל מי שרוצה ליטול יכול לקבל המפתח בבית, ואף על גב שגורם לו טורח יתירא. מיהו, לא התיר זה אלא במקום הצורך.

האם יש חובה להפקיר פירות מועטים?

39. הרב שלמה זלמן אויערבך - מעדני ארץ שביעית - סימן ה סעיף ו

אם נאמר דשיעור מועט יכולים שפיר לזכות גם במחובר, ולא אמרינן שהוא חוזר ונעשה הפקר, נראה לענ"ד דאם יש לו לאדם רק גפן אחד או שנים, כשיעור שהוא מותר לזכות בהם במחובר ולשומרם לעצמו, מסתבר יותר לומר בשיעור מועט כזה ליכא כלל חובת הפקר.

ולא מיבעיית להבית יוסף דסובר **שההפקר הוא חיוב על הבעלים**, ודאי מסתבר דכשיעור זה שרשאי אחר כך לזכות מהיכא תיתי יתחייב להפקיר, **אלא אף להמבי"ט** גם כן סברא הוא דבאופן כזה ליכא כלל אפקעתא דמלכא. דאין לומר שעל כל פנים גזירת הכתוב הוא להפקיר אלא שאחר כך יכולים הבעלים לחזור ולזכות בהם ככל אדם שזוכה מן ההפקר.

❖ **עיון נוסף: עיינו בהמשך המכילתא שבמקור מספר 2, בפירוש המילים 'ואכלו אביוני עמך', האם יש ראייה ממנה לדברי הרב שלמה זלמן אויערבך?**

הפקר חיוב על הבעלים -
בעל השדה צריך להפקיר את השדה בעצמו, והשדה אינו נעשה מופקר מאיליו (עיינו יחידה ד).
אלא אף להמבי"ט -
המבי"ט והבית יוסף נחלקו (יחידה ד) האם התורה הפקירה את פירות השביעית גם אם בעל השדה לא הפקיר אותם בעצמו.

יחידה ד: הפקר פירות שביעית - אפקעתא דגברא או אפקרתא דמלכא?

ביחידה זו נעסוק במחלוקת שהתעוררה בין רבני צפת לאחר גירוש ספרד (לפני כ- 500 שנה), אם פירות וירקות שגדלו בארץ ישראל ברשות גוי קדושים בקדושת שביעית או לא, וכן האם חייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות (במקרה שהגיעו לידי יהודי בשלב מוקדם) שאלה זו עוררה דיונים וויכוחים רבים בין רבני צפת ובעיקר בין המב"ט לרבי יוסף קארו. אחת מנקודות המחלוקת היתה בשאלה האם בשמיטה השדות מופקרים מאליהם, או שהבעלים צריכים להפקיר אותם?

❖ עיינו שוב ברמב"ם במקורות 3 ו-4. האם לדעתו יש על בעלי השדות מצווה להפקיר את הפירות שבשדותיהם?

40. רבי משה מטראני - שו"ת המב"ט - חלק א סימן יא (דבריו הובאו בשו"ת אבקת רוכל כב - כג)

סתם שנת השמיטה כולה הפקר. אין בה שום חיוב: לא תרומה, ולא מעשרות כלל, לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני... ואם תתקשש לומר כי לא פטרה תורה ממעשרות אלא מה שהוא הפקר, שהם פירות ישראל, אבל פירות גוי שאינו מפקירם יהיו חייבים, לא היא. דאטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה בשנת השמיטה, יתחייב במעשר? הא רחמנא אפקריה לארעיה לעניים ולעשירים.

❖ האם לדעת המב"ט יבול גוי מופקרים בשנת השמיטה? האם יבול של יהודי שלא הופקר בשמיטה חייב בתרומות ומעשרות?

41. רבי יוסף קארו - שו"ת אבקת רוכל - סימן כד

לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר, וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות. ומה שטען {המב"ט במקור הקודם} : אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירו... איכא למימר בהא, אין הכי נמי שהיא חייבת, אף על גב דרחמנא אפקירה, כיון דאיהו לא אפקריה. ואפילו אם תמצוי לומר דפטרה, איכא למימר: שאני התם דרחמנא אפקריה, מה שאין כן בשל גוי.

❖ לפי ר"י קארו, האם שדה גוי שלא הופקר בשמיטה חייב במעשרות? מה דין שדה ישראל שלא הופקר, לפי שני התירוצים? מה הסברה בכל אחד מהתירוצים?

42. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף לח עמוד ב - לט עמוד א

אלו הן נכסי נטושים: הרי שהיה אביו או אחיו או אחד מן המורישין, הלכו להם למדינת הים, ולא שמעו בהם שמת... מאי שנא הנך דקרו להו נטושים?... דבעל כרחן, דכתיב: והשביעת תשמטנה ונטשתה - אפקעתא דמלכא.

❖ מה ניתן ללמוד על אופן הפקר היבול בשמיטה מהלשון 'נטושים דבעל כרחן', ומהלשון אפקעתא דמלכא?

43. רבי יוסף מטראני - שו"ת מהרי"ט - חלק א סימן מג

ואין דבריו מחוורין אצלי שאין הדבר תלוי בהפקר שלו, דבפרק אין בין המודר (מקור 14) פרכין: 'מאי שנא דאוכל מן הנוטות דפירי דהפקרא אינון, ארעא נמי רחמנא אפקרא?' אלמא אפקעתא דמלכא היא! ואמרינן בפרק המפקיד (המקור הקודם): ...והשביעית תשמטנה ונטשתה אפקעא דמלכא... מוכח דפירות שביעית אף על פי שיחזיק בהם ולא יפקירם, מופקרים ועומדים הם מגזרת מלך.

❖ מהן שתי ראיות המהרי"ט לכך שיבול השביעית מופקר גם אם הבעלים לא הפקיר אותו?

שום חיוב - פירות השמיטה אינם חייבים בתרומות ומעשרות.

רבי יוסף מטראני - המהרי"ט (שכ"ח) - שצ"ט, בנו של ר' משה מטראני - המב"ט. נולד בצפת ופעל בארץ ובמצרים. בשנת שני"ט יצא לקושטא בשליחות הישוב כשד"ר (שלוחא דרבנן), שם מונה לראש הראשי של כל תורכיה. בין תלמידיו נמנה ר' חיים בנבנישתי, בעל 'כנסת הגדולה'.

44. הרב ישראל משקלוב - פאת השולחן סוף סימן כד - קונטרס היתר תבואה ופירות שביעית בקרקע של גוים (מהדורת רעות עמודים קנד - קנה)

ומה שהביא מהרי"ט ראייה מנדירים מב ע"ב ארעא נמי רחמנא אפקרא הרי אפקעתא דמלכא הוא, ליתא, דבגירסא שלנו אינו כתוב רחמנא אלא ארעא נמי אפקריה, ורוצה לומר דהפקיר בעל השדה על פי ציווי המלך...

ומה שכתב מבבא מציעא לט ע"א... והשביעית תשמטנה ונטשתה אפקעתא דמלכא. גם כן לא מכרעא, דרש"י שם פירש 'מצות המלך', רוצה לומר שצוהו שיפקיר אבל צריך שיפקיר בעל השדה בהכרח המלך, כי ונטשת ציווי עליו.

❖ **כיצד פאת השולחן דחה את ראיית המהרי"ט?**

45. חזון איש שביעית - סימן יט אות כד

במנחת חינוך מצוה פד הביא שיש שסוברין שאין שביעית הפקר עד שיפקיר, ומה שכתב שזה דעת מרן, יש לעיין בפנים, דאפשר דלא אמרה מרן אלא כשהבעלים גוי שאינו במצוות שביעית... ומהא דנחלקו בית שמאי ובית הלל אי אוכלין בטובה (מקור 21), משמע דלא איירי בהפקיר, שאם הפקר הרי בכל השנים אם הפקר מופקר, ומה שייך החזקת טובה? ומה יפגום החזקת טובה?

❖ **'אפשר דלא אמרה מרן אלא כשהבעלים גוי' - עיינו שוב בדברי הבית יוסף. על מה מבוססת התלבטות החזון איש?**

❖ **מהי ראיית החזון איש שפירות שגדלו בשדה ישראל מופקרים גם כשהבעלים לא הפקיר אותם? מדוע אין צורך להחזיק טובה לאדם שמפקיר שדהו?**

46. הרב יעקב דוד וילובסקי - בית רידב"ז על פאת השולחן - דף מח ע"ב**

יש להביא ראייה גמורה שאין עליה תשובה למבי"ט ז"ל, מהא דגרסינן בירושלמי פרק קמא דשקלים וכן במסכת פאה (פרק ו) לאחר שלמד דהפקר ב"ד הפקר... שאל הגמרא: 'איבעיא מהו שיהא הפקר הזה דהפקר ב"ד פטור מן המעשרות? וקאמר: 'נשמעיניה מן הדא: 'אין מעברין את השנה: לא בשביעית, ולא במוצאי שביעית, ואם עברוהו מעובר'. וחודש אחד שהוסיף אינו פטור מן המעשרות ועל כרחך שמע מינה דהפקר ב"ד פטור מן המעשרות. וקשה, דאי נימא הא דשביעית פטור ממעשרות הוא משום דבעל הבית מפקיר שדהו וכרמו... היכי מוכח מכאן דהפקר ב"ד הפקר פטור ממעשרות? דאימא הפקר ב"ד אינו הפקר, אך הכא בשביעית הוסיפו ב"ד על השנה חודש ועשאוה שמיטה וגזרו על הבעל הבית שיפקיר שדהו, וממילא פטור ממעשרות. מה שאין כן בהפקר ב"ד... כשב"ד הפקירו מעצמם... אלא כל עיקר האיבעיא אם ב"ד הפקירו נכסיו ולא בעל הבית, אם יש כח ביד ב"ד להפקיר כל כך עד שיפטרו מן המעשרות, ועל זה פשיט מחודש העיבור והיא ראייה נכונה וברורה שאין עליה תשובה.

47. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - מבוא לשבת הארץ אות יא**

יש להביא ראייה מכאן, מהירושלמי הנזכר, לשיטת הבית יוסף שבשביעית המצוה היא שכל אחד יפקיר את פירותיו ובוזה חל ההפקר... שלפי זה יש לומר, שבדיוק מביא שם ראייה... כי בודאי כל אחד מישראל עושה כדין תורה ומפקיר את שדהו בשביעית, ובסתם דעתו בודאי על השנה הקצובה בלא חדש העיבור, כיון שלכתחילה אסור לעבר בשביעית. ואחר כך כשבית דין מודיעים שעברוה היא מעוברת, וכאמרו הלא לא היתה דעתו על חדש העיבור, ושיהיה חיוב חדש על כל אחד ואחד שיפקיר עתה את שדהו מחדש לשם חדש העיבור, זה לא מצינו כלל, ואיך הוא פטור מן המעשרות, והלא בכלל הפקר ראשון לא היה? אלא ודאי שהפקר בית דין הפקר, שהם כללוהו על ידי עיבורם בכלל הפקר הראשון וזהו דוקא מכח הפקר בית דין ממש. לפי זה הרי מכאן ראייה, מדברי ירושלמי הללו לשיטת הבית יוסף, דבעינן בשביעית הפקר מפורש, וזהו היפך מדברי ידידי הגאון ר' יעקב דוד רידב"ז שיחיה...

רידב"ז (תר"ה - תרע"ד)
- נולד באיזור גרודנא שלביטה, ושימש ברבנות בכמה קהילות בעיקר בליטא, בשנת תרס"ג מונה לרב בשיקגו, ואחרי זמן קצר שראה שלא יוכל להסתדר שם, עלה לארץ, והתיישב בצפת, שם הקים ישיבה עם תלמידים ואברכים רבים, ודאג לכלכלתם.
היה מהמתנגדים הגדולים להיתר המכירה, ואחרי היתר תרמ"ט פעל רבות לשינוי דעתם של רבים מגדולי אירופה.
למרות זאת, בינו ובין הרב קוק (שהיה ממצדדי ההיתר) שררו יחסי כבוד ורעות.

וחודש אחד שהוסיף אינו פטור מן המעשרות -
מעיקר הדין החודש שבת הדין הוסיף על השמיטה היה אמור להיות מהשנה השמינית שחייבת במעשר. מכך שמעשי בית הדין הועילו וגם החודש הנוסף פטור ממעשרות, אפשר ללמוד שהפקר בית דין פטור ממעשר.

ופשטן של דברים הם: שאפילו אם נאמר שיש חיוב להפקיר, מכל מקום הרי אנו סהדי שאינו מפקיר אלא מפני שהיא שנת השמיטה עדיין, גם בחודש העיבור על פי בית דין, ואם לא היתה שמיטה לא היה מפקיר, ושתיה שנת השמיטה נמשכת גם בחודש זה הוא מעשה בית דין, ודבר זה מקיים את ההפקר, והוכיחו מזה שהפקר בית דין הפקר, ועל כל פנים לא קשיא מזה על שיטת בית יוסף.

- ❖ **כיצד הסבירו הרידב"ז והרב קוק את ראיית הירושלמי שהפקר בית דין הפקר? כיצד שיטות המב"ט והבית יוסף מתיישבות עם הירושלמי לפי הסברים אלו?**
- ❖ **האם לאור דברי הרב קוק ניתן רק לתרץ את הקושיה מהירושלמי על הבית יוסף, או שניתן להביא מהירושלמי גם ראייה לבית יוסף?**

48. הרב ברוך פרנקל תאומים - ברוך שאמר (בספר עטרת חכמים) - חידושים לקידושין דף נב

זה לשון הרמב"ם (מקור 4): מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר: 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'... אלא יפקיר הכל... דבריו אלו מורין להדיא שהוא סובר דאין הפירות שביעית הפקר באפקעתא דמלכא רק המצוה הוא על הבעלים שהמה יפקירוהו, ואם לא יפקירו ישאר שלהם, אלא שביטלו מצוות עשה. ודלא כדברי הראב"ד (מקור 022).

- ❖ **איך, לדעת ה'ברוך שאמר', מדברי הרמב"ם עולה שהבעלים צריך להפקיר, ואם לא הפקיר היבול נשאר בבעלותו? איך מדברי הראב"ד משתמע שהוא חולק על הרמב"ם?**

49. הרב משה פיינשטיין - שו"ת אגרות משה - יורה דעה חלק ג סימן צ

בעל השדה מחוייב להפקיר בפה, אף שבלא אמירתו שמפקיר נמי הוא הפקר. דכן משמע לשון הרמב"ם (מקור 4) שכתב: "מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית. שנאמר: והשביעית תשמטנה ונטשתה".

- ❖ **האם ישנה מחלוקת בין האגרות משה לבין ה'עטרת חכמים' בהבנת הרמב"ם? מהי?**
- ❖ **עיון נוסף: עיינו בספר בית רידב"ז (על פאת השולחן) דף נ עמוד ב. מדוע יש מצווה על הבעלים להפקיר למרות שהיבול מופקר מאליו?**

50. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - מבוא לשבת הארץ - אות יא

באמת, לא היתה כלל דעת הבית יוסף שאין שום דין הפקר בשביעית עד שיפקיר הוא בעצמו מפורש... ורק אם גדר את כרמו והראה בפועל בפירוש שאינו מפקירו, בזה נוטה הבית יוסף לחדש דיש לומר שאף על פי שעבר על איסור תורה, מכל מקום מועלת חזקתו להחזיק בשלו ויצא מדין הפקר, וממילא חייב במעשרות... דמייירי כשגדר את כרמו קודם שגדלו בו הפירות, שמשבאו הפירות לעולם באו ברשותו, ולא נעשו הפקר מעולם... ונראה שהוא סובר, שמי שגדר את כרמו ואינו מפקיר, יש לומר שאסור לקחת ממנו בעל כרחו, אלא שבית דין כופים אותו שיפקיר, כי זהו עיקר המצוה שישמיט, ולא שיקחו ממנו בעל כרחו קודם שהפקיר כדין.

- ❖ **הרב קוק מסביר שלדעת הבית יוסף הפירות מופקרים גם בלי שיפקיר, ורק אם גדר את שדהו הפירות אינם מופקרים. לפי דבריו, מהי הסברה בחילוק זה?**
- ❖ **השוו בין דברי הרב קוק ובין דברי ה'ברוך שאמר' (מקור 48) ודברי ה'אגרות משה' (מקור 49) בעניין הגדרת החובה להפקיר בשביעית את הפירות.**
- ❖ **עיון נוסף: עיינו בדברי הרב קוק בשו"ת משפט כהן סימן פב. איך הוא מסביר את דעת המב"ט?"**

51. הרב יוסף באב"ד - מנחת חינוך - מצוה פד

דעת הבית יוסף דאינו אפקעתא דמלכא רק מצוה עליו, ודעת המהרי"ט דהוא אפקעתא דמלכא...

ולכאורה, יש לומר דהרב המחבר {ספר החינוך} כתב: דנוהג בזכרים ובנקבות, ואי אמרינן דהמצוות עשה הוא אקרקפתא דמחויב להפקיר... אם כן למה הנשים חייבים במצוה זו? הא מצוות עשה שהזמן גרמה נשים פטורות.

אך יש לומר דלא הוי זמן גרמה, דפירות שביעית לעולם הם בקדושתן, ואפילו בשאר שנים... אך אם נעל כרמו עובר בעשה, גם הנשים עוברים במצוות עשה, כיון שהוא בשב ואל תעשה ולא בקום עשה, אפשר דהנשים חייבות... אך באמת זו משנה וגמרא מפורשת קדושין (נ ע"ב, ובש"ס שם נ"ב) מעשה באחד שליקט כלכלה של תאנים, ושלם היתה, ושל שביעית היתה.

❖ עיון נוסף: השאלה אם מצוות שביעית היא מצווה שהזמן גרמא נידונה במקומות רבים: מנחת חינוך סימן קיב וסימן שכו; ישועות מלכו ליקוטים סימן ח; משפטי עוזיאל ד חושן משפט סימן כו.

שלם היתה, ושל שביעית היתה - המשנה
מציינת מקרה בו אדם קידש כמה נשים, ולצורך הקידושין השתמש בפירות שביעית שנלקחו משדותיהן של הנשים. מנחת חינוך מוכיח מכאן שגם שדות הנשים מופקרים. לולי כן, הנשים לא היו מתקדשות, כי צריך שכסף הקידושין יהיה משל הבעל.

יחידה א: מקור וגדרי החיוב להפקיר את פירות השביעית

מקור המצווה להפקיר

2-1. התורה מצווה: **וְהַשְּׂבִיעִית תִּשְׁמַטְנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְךָ (מהריבוי 'ונטשתה' למדו חכמים שצריך להפקיר גם עשבים).** במכילתא דרשו שתי דרשות: א. יש צורך לנטוש מעבודה ומאכילה. ב. אדם אינו יכול לאסוף את פירות שדהו ולחלקם לעניים, אלא עליו לאפשר לאחרים ללקט את הפירות מתוך השדה, ומהדין השדה היה צריך להיות פרוץ. (רש"י והרמב"ן מסבירים את הפסוק כמו דרשה א).

4-3. הרמב"ם בספר המצוות ובהלכות מונה את המצווה להפקיר את פירות השביעית, ומקורו מפסוק זה (דרשה ב). **נראה, שכוונת הרמב"ם במילים 'בכל מקום' היא, שיש לאפשר למלקטים גישה למקום שבו הפירות נמצאים.**

6-5. לדעת כסף משנה פירוש המכילתא הוא שמעיקר הדין בעל השדה היה צריך לפרוץ את שדהו, וחכמים תיקנו שלא יצטרך לעשות כך, אבל מכל מקום אינו רשאי לגדור. **מרכבת המשנה** מסביר זאת בשני אופנים: א. מהתורה פרוץ פרצות, וחכמים הפקיעו את המצווה בישוב ואל תעשה. ב. הדין לפרוץ פרצות בגדר הוא במעמד של אסמכתא, ולחכמים יש סמכות לעקור אסמכתא כשיש בכך משום תיקון העולם.

מהו שלב הגידול שבו הפירות נעשים הפקר?

9-7. הרמב"ם פסק שלפני שהפירות שבעץ הגיעו לשלב הבוסר מותר לקצוץ את ענפיו, אך משהגיעו לשלב הבוסר אסור לקצוץ, כי אסור לגרום הפסד לפירות שביעית. בשלב הבוסר עדיין אסור לאסוף את הפירות, אך מותר לאכול מהם בשדה אכילת ארעי. **חזון איש** כתב שלפני שלב הבוסר, הפרי אינו הפקר, כי אינו ראוי למאכל אדם, ולמרות שבהמה יכולה לאכול אותו, אין הבוסר נחשב למאכל בהמה. **מעדני ארץ** באר שמאותה שעה שמותר לאכול את הפירות בשדה, הם הפקר, ואסור לבעלים למנוע מאנשים לאכול מהם בתורת בעלות. **בשלב שחלה הקדושה, צריך בעל השדה למנוע מאחרים לגרום הפסד ליבול מצד העבירה שבדבר.**

כמה פירות מותר לבעלים לאסוף לביתו?

13-10. המשנה פסקה שמותר למכור כדים רק בכמות מצומצמת. לדעת הרמב"ם, זו הכמות שמותר לאסוף מפירות השביעית. **האיסור לאסוף יותר מכמות זו נלמד מהפסוק 'ונטשתה'.** בכל אופן, גם אם אסף יותר מהכמות הזו - מה שאסף מותר. **ר"י קורקוס** ביאר שאף שלקח יותר מהמותר, כיון שזכה מהפקר, לא עבר בעשה בזכייתו, לכן הפירות מותרים. **חזון איש** הקשה שמהפסוק יתשמטנה ונטשתה אפשר ללמוד שיש מצווה להפקיר את השדות, אך לא שאסור לאסוף הרבה מהשדה המופקרת! הוא מתרץ שניתן ללמוד זאת מהפסוק שאוסר לקצור כדרך הקוצרים. לדעתו, אם קטף את כל היבול, יהיה היבול הפקר מעצמו **(כי התורה הפקירתו, כמו שהפקירה את מה שגדל בשדות).** **מעדני ארץ** מסתפק אם איסור העשה שבאיסוף כל היבול, הוא דוקא כשלא הפקיר ומנוע מאחרים לאסוף, או אפילו כשהפקיר. ומוכיח מהמכילתא שיש איסור רק כשלא הפקיר, אבל כשהפקיר ואחר כך זכה בכל היבול, אין איסור מהתורה. **ריבמ"ץ וברטנורא הסבירו שהמשנה מגבילה את כמות הכדים שמותר למכור, מחשש שמא הקונה לא הפקיר את שדהו וכך שמר לעצמו הרבה מהיבול. לא ברור אם לשיטתם יש איסור לאסוף הרבה מן היבול אם אסף מן ההפקר.**

יחידה ב: הפקרת הקרקע

האם ולאיזה עניין הקרקע עצמה מופקרת בשמיטה?

16-14. **במשנה** מובא שמודר הנאה מחבירו בשביעית אסור להכנס לשדה חבירו, גם אם יש בשדה פירות. הגמרא מקשה והרי השדה היא הפקר? ומתרצת: א. עולא - כשהאילנות עומדים בגבול השדה, אין היתר להכנס. ב. רבי שמעון בן אליקים - גזרו על המודר שלא יכנס, כדי שלא ישהה בשדה סתם, ויעבור על הנדר. **(נראה שגם אחר ההפקר יש לבעל השדה זכויות, כי אם השדה היתה מופקרת לגמרי, היה מותר למודר להיכנס לשדה ולהנות ממנה)** רא"ש הביא שתי דעות אם יש רשות לאדם (שאינו מודר הנאה) להכנס לשדה על מנת ללקט פירות, כשיכול לקטוף מבחוץ: א. לאף אדם אין רשות להכנס. ב. לאדם אחר מותר להכנס. **(כי למלקטים יש זכות בשדה עצמו, מתוספות נראה כשיטה א, שהשדה הופקרה רק לצורך אכילה) הרב עניזל ביאר (לאור קושיית האבני מילואים: 'מדוע נדר**

בעל השדה אינו מפקיע את שעבוד המלקטים בשדה! שהקב"ה ש"לו הארץ, הפקיע את זכות הבעלים מהשדה לצורך לקיטת היבול).

הפקר הקרקע בשנה השמינית

20-17. הרמב"ם פסק שלענייני מותר להכנס לפרדס ללקט פירות בשנה השמינית, עד לירידת הגשם השני. (אחר כך אסור להיכנס, כדי לא לקלקל את הזרעים שנזרעו בשנה השמינית בפרדס). חזון איש ביאר שמדובר במקרה שבעל הפרדס השאיר דרך להגיע ליבול השביעית, והמלקטים חייבים ללכת בדרך זו ולא בדרכים אחרות. לפני רביעה שנייה, **וכן בשביעית**, יכולים להכנס ללקט מהיכן שרוצים. ה'דרך אמונה' מקשה, היות שחכמים קבעו שאדם לא צריך לפרוץ את השדה, מדוע יכולים המלקטים בשביעית להכנס מהיכן שרוצים ולא חייבים ללכת בדרך שבעל השדה ייחד להם? ומבאר שמהפסוק 'ובשביעית תשמטנה' לומדים שהתורה הפקירה את הקרקע בשביעית, ולא בשנה השמינית שבה רק הפירות הפקר. מטעם זה, בשמינית בעל השדה גם יוכל לומר למלקטים לבא רק בשעות מסוימות. כמו כן, כשהליכת המלקטים בשדה תזיק לשדה, אסור להם להכנס בשמינית, והבעלים יצטרכו להוציא את הפירות מהשדה **(בשדה עד רביעה שנייה המלקטים אינם הורסים את הזרעים)**. בחצר שגם לפני רביעה שנייה דריסת הרגלים מפריעה, רשאי בעל הבית למנוע ממלקטים להכנס **(בשנה השמינית, משמע שבשביעית יכולים מלקטים להכנס לחצר בלי רשות)**. הרב **ישראל** כתב שבשביעית אסור לבנות בשדה באופן שמזיק לפירות או מונע אליהם גישה, כי הופקעה זכות הבעלים בשדה. אבל בשמינית, מותר לבנות, ואף כשהוא גורם להפסד הפירות, ואינו חייב להוציא את הפירות המופקרים החוצה **(בניגוד לחזון איש ו'דרך אמונה', שלשיטתם גם כשסוגרים את השדה בשמינית צריך להוציא את הפירות המופקרים)**.

יחידה ג: היקף החיוב להפקיר

האם מותר או צריך להכיר טובה לבעל השדה המופקרת?

22-21. במשנה בעדויות מובא שלדעת בית שמאי אוכלים פירות שביעית בטובה ושלא בטובה. ולדעת בית הלל - לגירסת הראב"ד אוכלים רק בטובה. ולגירסת הברטנורא, אין אוכלים בטובה. **(במשנה בשביעית, מצינו מחלוקת תנאים בביאור שיטות בית שמאי ובית הלל. לדעת תנא קמא, לפי בית שמאי - אין אוכלים בטובה, ולפי בית הלל אוכלים בטובה ושלא בטובה. הרמב"ם פסק כתנא קמא במשנה בשביעית, ולא כרבי יהודה שהמשנה בעדויות נאמרה בשמו).** בתוספות **יום טוב** מובא ביאור הראב"ד לגירסה שאוכלים רק בטובה: לדעת בית הלל, אף שמהתורה מותר ללקט פירות שביעית בלי ליטול רשות מבעל השדה, חכמים תיקנו שצריך לקבל את רשותו, כדי שאנשים לא יתרגלו לקחת בשאר השנים בלי רשות.

באיזה אופן מותר להכיר טובה לבעל השדה?

26-23. ר"ן כתב ש'טובה' היא טובה כספית מועטת שצריך לגמול לבעלים, ואין בזה משום סחורה בפירות שביעית. לפי ראב"ד ה'טובה' שעליה מדובר היא טובת דברים (לומר לבעלים תודה וכדומה). משנה למלך ביאר שלדעת הראב"ד לא יתכן שחכמים חייבו להעניק טובה ממונית לבעל השדה, שהרי יש איסור סחורה בפירות שביעית. חזון איש הסביר שאם היתה תקנה שישלמו לבעל השדה, היה נראה שבעל השדה לא מפקיר את השדה. כמו כן, יש חשש שאנשים יטעו וינהגו בעלות גמורה על פירותיהם. הרב **קוק** כתב שלדעת ראב"ד צריך לשאול רשות מבעל הבית, ובעל הבית חייב להסכים. אמנם, אם לא הסכים, אסור ללקט בלי רשותו **(זו תקנת חכמים. מהתורה, מותר לקחת בלי רשות)**.

עבור מי מפקירים?

29-27. בתוספתא מובא שבעיירות הסמוכות לגבול, מושיבים שומרים כדי למנוע מהגויים לבזוז את היבולים **(וכן פסק רמב"ם)**. רדב"ז מסתפק אם כשהגויים באים יחד עם יהודים לאסוף מהפירות לא מונעים מהם לאסוף, או שבגלל שיש בפירות קדושה מונעים זאת מהם **(ובמקום אחר, כתב שנראה שמונעים אותם)**. ובכל זאת מניחים שומרים על

מנת שהגויים לא יקחו את כל הפירות. הרב קוק כתב שבאופן שבאים גוים לבזוז פירות שביעית חייבים למחות בידם.

30-32. אבני נזר דן בדברי הטורי אבן, שכתב שפירות השביעית מופקרים רק עבור ישראל, ולא עבור גויים. הוא מקשה עליו מדברי התורה כהנים, שהפסוק שאומר שצריך להפקיר לשכיר ותושב בא לרבות גוים. לדעת אבני נזר, כוונת המדרש היא, שאמנם אסור להאכיל גוים מדין הפסד פירות שביעית, אך אם הגוי לוקח מעצמו זה הפקר בשבילו, ולא כטורי אבן. בהמשך, חוזר בו האבני נזר בגלל שמהרמב"ם משמע שההפקר הינו רק לישראל. והוא מסביר שהתורה כהנים עוסקת בגרים תושבים, שגם עבורם יש להפקיר את הפירות (**לפי פירוש זה, הפירות אינם מופקרים לגוי שאינו גר תושב**). ה'דרך אמונה' מבאר שיש למנוע מגוי להפסיד פירות שביעית, וגר תושב דינו כגוי (ולא כאבני נזר), וכוונת התורה כהנים שנותנים לגוי מפירות שביעית רק אם הוא שכיר של ישראל. התורה לא אסרה לבהמות לאכול מפירות שביעית, ולא עוברים על האיסור להפסיד פירות שביעית כשהיא אוכלת מעצמה (אבל אין מאכילים אותה בידיים מפירות הראויים למאכל אדם). אבל לגויים התורה לא התירה לאכול מפירות שביעית, לכן אסור לתת להם מפירות שביעית, וגם צריך למנוע מהם כשהם באים לקחת בעצמם (**רדב"ז? שהובא לעיל מסביר שמונעים מהם משום איסור הפסד פירות שביעית, ואילו דרך אמונה מסביר שמהפסוק 'אביוני עמך' למדנו שהפירות מותרים רק לישראל**). חזון איש הוכיח מירושלמי שפירות שביעית הם הפקר גם לגויים (**אבני נזר מפרש שמדובר שם בגר תושב**), ולכן ביאר שהפירות מופקרים גם עבור גוי, אך מיועדים ליהודים, ולכן אסור לגוים לגזול את הפירות.

33. שאלו את רשב"ש אם מותר לאסוף את הפירות לבית, ולחלקם לעניים, כדי למנוע מגוים לקחת מהשדות? הוא ענה שאסור לקחת את הפירות הביתה, אפילו כשעושים זאת כדי למנוע מגויים לבזוז את הפירות. שהרי מדין תורה צריך היה לפרוץ את גדרות השדה, ורק מפני ששמיטה נוהגת היום רק מדרבנן תיקנו חכמים שאפשר לגדור את השדה (**לדעת מרכבת המשנה, הדין לפרוץ היה מכח אסמכתא, או שלחכמים יש כח להפקיע דין תורה ב'שב ואל תעשה', ולא בגלל ששמיטה היום מדרבנן**).

שמירה מבהמות

34-36. תוספות ביארו שהתבואה שנשמרה לעומר ולשתי הלחם לא נאסרה מדין 'שמור', כי השומרים לא שמרו מפני בני אדם, אלא מבעלי חיים (**נראה מדבריהם שאין חיוב להפקיר עבור בעלי חיים**). רש"ש הקשה, שמהפסוק 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך', וכן מהירושלמי, נראה שצריך להפקיר גם עבור בעלי חיים? לכן רש"ש חולק על תוספות, ולדעתו התבואה לא נאסרה כי השומרים זכו בתבואה (בעודה מחוברת) להקדש עבור העומר, ואז אין איסור לשמור. חזון איש ביאר שמשמעות הפקר לבהמה הוא, שאם היא אוכלת אסור למנוע ממנה מלאכול. וגם שאם לא הפקיר הפירות והבהמה אכלה - בעל הבהמה אינו צריך לשלם על מה שאכלה. אבל לפני שהיא אוכלת מותר לשמור על הפירות מפניה.

הפקרת פירות בחצר וגינה

37-38. דרך אמונה כתב שכשיש פירות בחצר, מותר לסגור את שער החצר כדי למנוע מבהמות להיכנס. ואם אנשים ירצו ללקט, צריך לתת להם רשות להיכנס. גם המכילתא שכתבה שמהדין פורץ פרצות, דיברה על שדה שעומדת לנטיעה, ולא על בית פרטי שנטע בו עץ. **במקום אחר** כתב שבמקום הצורך ניתן גם לנעול את הדלת, ולכתוב פתק שמי שרוצה ללקט יקבל מפתח.

האם יש חובה להפקיר פירות מועטים?

39. מעדני ארץ כתב שאדם שיש לו בשדה מעט פירות, בשיעור שמותר לו לזכות לעצמו, אינו חייב כלל להפקירם. ואף לשיטת המבי"ט שההפקר הוא מכח מצוות התורה, כמות קטנה כזו התורה לא מפקירה. (**ראייה לדבריו מהמכילתא שכתבה שכשהפירות מועטים הם מיועדים 'לך לעבדך ולאמתך', ורק כשהפירות מרובים - 'ואכלו אביוני עמך'**).

יחידה ד: הפקר פירות שביעית - אפקעתא דגברא או אפקרתא דמלכא?

מפשט דברי הרמב"ם (מקורות 3, 4) נראה שבעל השדה מצווה להפקיר את הפירות שבשדהו.

41-40. המב"ט כתב שבשמיטה התורה מפקירה את הפירות שבשדות, וזה כולל פירות של גוים, לכן גם אם יהודי או גוי לא הפקירו את הפירות, הפירות הפקר, ואינם חייבים בתרומות ומעשרות. **רבי יוסף קארו** חלק עליו, שיתכן שפירותיו של יהודי שלא הפקיר את שדהו חייבים בתרומות ומעשרות. ובגוי בכלל אין מקום לומר שהתורה הפקירה את הפירות.

44-42. בגמרא בבבא מציעא מובא שהלשון 'נטושים' (בה נקטה הברייתא) לקוחה משמיטה, שבה הנטישה היא מכח 'אפקעתא דמלכא' - הפקעת הקב"ה. **מהרי"ט** הביא ראייה מגמרא זו, שההפקר חל מאיליו, ולא על ידי פעולת והפקרת בעל השדה. והביא ראייה לכך גם מהגמרא בנדרים (מקור 14), שסברה שהשם מפקיר את השדה - 'רחמנא אפקרא'. **פאת השולחן** דחה ראיות אלו: גירסתנו בגמרא בנדרים היא שבעל השדה הפקיר על פי ציווי השם, ולא שהקב"ה הפקיר. ביאור הגמרא בבבא מציעא הוא שהאדם מפקיר בגלל שהמלך הכריח אותו. אבל ההפקר חל בגלל מעשה האדם, ולא שהקרקע מופקרת מאיליה.

45. חזון איש הביא מדברי המנחת חינוך, שלדעת רבי יוסף קארו בלי שהבעלים מפקיר הפירות אינן הפקר, ולכן חייבים במעשרות. חזון איש דוחה, כי יתכן שרבי יוסף קארו סובר שהפירות מופקרים מאליהם רק כשבעל השדה יהודי (**נהסבר השני שכתב במקור 41**). ממחלוקת בית הלל ובית שמאי שהבאנו לעיל, לגבי החזקת טובה לבעלים, הוא מוכיח שההפקר חל גם אם הבעלים לא הפקיר. כי אם מדובר שהבעלים הפקיר את השדה, לא שייך לתקן שצריך להכיר לו טובה, כמו שלכל אדם שהפקיר רכושו בשנה אחרת אין צריך להחזיק טובה. וגם לא מובן למה לאסור להחזיק טובה, הרי זה לא דומה כלל לסחורה.

47-46. הירושלמי הוכיח שיש לחכמים כח להפקיר שדה ואף לפטור אותה ממעשרות על ידי כך, מהדין שאם עיברו את שנת השמיטה היא מעוברת, ופטורה ממעשרות. **רידב"ז** הביא בירושלמי שהשדות מופקרים מאליהם בשנת השמיטה, לכן כשחכמים מאריכים את שנת השמיטה, הם מפקירים את השדות לחודש נוסף. לפי רידב"ז, קשה מהירושלמי על רבי יוסף קארו שסבר שבעל השדה צריך להפקיר, כי אם הבעלים מפקיר, אין שום ראייה שלבית הדין יש סמכות להפקיר. **הרב קוק** כתב שמהירושלמי יש ראייה דווקא לשיטת רבי יוסף קארו שההפקר חל רק על ידי הפקרת הבעלים: ראיית הירושלמי היא מכך שאדם המפקיר את פירות השדה בתחילת השנה, מפקיר אותם מן הסתם רק ליי"ב חודשים. כשחכמים מוסיפים חודש, הם מרחיבים את ההפקר הראשון שעשו הבעלים על החודש הנוסף.

49-48. הרב ברוך פרנקל דייק מדברי הרמב"ם (מקור 4) שהיבול אינו הפקר מעצמו, אלא יש מצווה על הבעלים להפקיר, ואם לא הפקיר היבול נשאר שלו, וביטל מצוות עשה. **אגרות משה** ביאר שלפי הרמב"ם הקרקע מופקרת מאיליה, ומכל מקום גם בעל השדה מצווה להפקיר (**רידב"ז? השווה בין דין בכור לדין שמיטה: כשם שיש מצווה להקדיש את הבכור למרות שהוא קדוש מבטן, כך גם ביבול שביעית, הבעלים מצווה להפקיר למרות שהתורה מפקירה את היבול**).

50. הרב קוק כתב שגם לדעת רבי יוסף קארו היבול מופקר אפילו אם לא הפקיר במפורש (**כי מן הסתם הוא רוצה לעשות רצון התורה, ורוצה שהשדה יופקר**). רק במקרה שעשה מעשה הפוך - שגדר את שדהו עוד לפני שגדל היבול (**שגילה דעתו שאינו רוצה לקיים המצווה**), היבול אינו מופקר וחייבים במעשרות. לכן אסור לקחת בכח ממי ששומר על פירותיו, אבל בית דין כופים אותו להפקיר ולקיים את המצווה. (**לפי אגרות משה השדות מופקרים מאליהם, ולעולם לא יתחייבו בתרומות ומעשרות כי לבעלים אין אפשרות לזכות בבעלות עליהם, כמהרי"ט**). לפי ברוך שאמר והרב קוק יש אפשרות שהשדות לא יהיו מופקרים, אך יש ביניהם מחלוקת על מקרה שהבעלים לא עשה דבר - לפי ברוך שאמר הפירות אינם מופקרים, כי לא הפקיר, ולפי הרב קוק הכל מופקר. **הרב קוק מסביר שלדעת המב"ט אין אפשרות כלל להפקיע את הפקר התורה, בעוד שלפי רבי יוסף קארו יש אפשרות כזו, אם הבעלים נוקט פעולות שמראות שלא הפקיר**).

51. מנחת חינוך הקשה: אם יש מצווה להפקיר את הקרקעות בשמיטה כדעת רבי יוסף קארו, הרי היא מצוות עשה שהזמן גרמא (נוהגת רק בשמיטה) ונשים צריכות להיות פטורות. ומדוע כתב ספר החינוך שנשים חייבות במצווה זו? הוא מתרץ שאולי השביעית אינה מצווה שיהזמן גרמא, כי פירות השביעית נשארים בקדושתן גם בשנה השמינית.

בחנו את עצמכם

5. לדעת הרב ישראל, האם אדם יכול לבנות בית בשדהו, ולקצוץ עצים עם פירות בשנה השמינית? מה יעשה עם הפירות?

- א. כן, כיון שהקרקע אינה מופקרת בשנה השמינית, ואינו חייב להוציא את הפירות.
- ב. אסור לבנות בית בחצר שיש בה פירות שביעית, כי זה מונע מעניים לקטוף.
- ג. מותר לבנות, אך צריך להוציא את הפירות החוצה, על מנת שכולם יוכלו לקחת.
- ד. מותר לבנות, אך אם מפסידים פירות שביעית, צריך לתת את דמיהם לעניים.

6. מה הכוונה: 'אוכלין פירות שביעית בטובה', לדעת ראב"ד ור"ן?

- א. ראב"ד - להרגיש טוב כשאוכלים. ר"ן - להיטיב לאחרים עם פירות השביעית.
- ב. ראב"ד - כשיש שפע טובה, מותר לאכול פירות, ולא כשיש קצת. ר"ן - בעל הפירות צריך לגרום לכך שהליקוט יעשה בצורה טובה, ולא לפגוע במלקטים.
- ג. ראב"ד - מותר להשביח את פירות השביעית שיהיו טובים. ר"ן - מותר רק להבריך את פירות השביעית וכדומה, שזה טיפול חיצוני.
- ד. ראב"ד - בדברים, לומר תודה וכדומה. ר"ן - בממון, לתת מתנה קטנה כתמורה.

7. לפירוש רדב"ז, מדוע מותר להושיב שומרים לפירות בעיירות הסמוכות לגבול?

- א. כדי שלא יהיה מכשול ביטחוני כשגוים יכנסו לארץ כמו בעסקי תבן וקש.
- ב. לפי רדב"ז יש שני פירושים: 1. אסור לגוים לקבל פירות שביעית, בגלל שיש בפירות קדושה. 2. חוששים שהגוים יקחו את כל הפירות.
- ג. כיון שאין איסור בשמור, במקום הצורך מקילים.
- ד. רדב"ז כתב שהתורה כלל לא מצווה להפקיר עבור גוים.

1. מאיזה פסוק למדו המכילתא והרמב"ם את החובה להפקיר?

- א. ושבתה הארץ שבת לה' - מכאן שכל מה שצומח צריך להיות של השם.
- ב. בחריש ובקציר תשבות - יש איסור לבעלים לקצור, כי הוא צריך להפקיר.
- ג. בשביעית תשמטנה ונטשתה - יש לנטוש את הפירות בשדות.
- ד. את ספיח קצירך לא תקצור - מכאן שאסור לקצור את הצומח בשדות.

2. לדעת מרכבת המשנה, מהו מקור סמכותם של חכמים לתקן שלא יפרצו פרצות בשדה?

- א. משום שהבעלות על השדה נשארה שלו.
- ב. לחכמים סמכות לעקור דין מהתורה בשב ואל תעשה.
- ג. הדין שיש לפרוץ את השדה אינו מהתורה, אלא אסמכתא.
- ד. תשובות ב' וגי' נכונות.

3. למסקנת 'מעדני ארץ', מתי יש איסור מן התורה לאסוף את כל היבול מהשדה?

- א. רק כאשר אוספים זאת בשמיטה, ולא בשנה השמינית.
- ב. רק אם הפירות לא התבשלו כל הצורך, והוא מפסידם.
- ג. רק אם הבעלים לא הפקיר את הפירות לפני שאסף אותם.
- ד. רק כשהבעלים לא אוכל את הפירות הללו בכלל.

4. בעל השדה הדיר משדהו בשמיטה את ראובן. האם ראובן יכול ללקט פירות מאילנות שבתוך השדה?

- א. לבעל השדה אין זכות להדיר אותו, ולכן הוא יכול.
- ב. עולא - מותר. רבי שמעון בן אליקים - אסור משום גזירה שישמה שם.
- ג. השדה לא מופקרת, אלא רק הפירות, לכן הוא לא יכול.
- ד. עולא - מותר. רבי שמעון בן אליקים - בעל השדה צריך להוציא לו את הפירות כשהוא מבקש.

- ב. המבי"ט מוכיח שהתורה מפקירה את היבול. פאת השולחן חולק, ומסביר שהאדם שמפקיר עושה זאת בגלל ציווי התורה.
- ג. שלא ניתן לחזור בו מההפקר אם הפקיר בשמיטה.
- ד. המבי"ט מוכיח שהתורה הפקיעה את בעלות האדם על הארץ. פאת השולחן דוחה, שהיא הפקיעה רק מהיבול.

11. לדעת הרב קוק, האם לפי רבי יוסף קארו (אפקעתא דגברא) צריך להפקיר את היבול במפורש?

- א. לא, אבל אם גדר את שדהו עבר עבירה.
- ב. צריך, כי לדעתו אין הפקר מכח התורה, אלא מכח הבעלים.
- ג. מספיק לפתוח את דלת השדה, וכך ברור שהוא רוצה להפקיר.
- ד. צריך להפקיר, כיון שבלי זה היבול יהיו אסור.

12. האם למסקנת ה'מנחת חינוך' נשים חייבות במצוות השמיטה?

- א. נשים פטורות, כיון שיש היקש ממצוות תפילין לשמיטה.
- ב. נשים חייבות בעשין של שמיטה, כמו שהן חייבות בלאווין שלה.
- ג. נשים פטורות כיון שהוקשו לעבדים שאין להם נכסים והם פטורים מהשמיטה.
- ד. יש ראייה ממשנה שנשים חייבות, ובגלל שיש לנהוג קדושת שביעית ביבול גם לאחר השמיטה, אין זה נחשב זמן גרמא.

8. לדעת 'דרך אמונה', האם מותר לנעול את חצר הבית כשיש בה פירות שביעית?

- א. אסור לנעול, כיון שצריך לאפשר לאנשים להכנס וללקט את הפירות.
- ב. אם מתכוון לנעול בשביל שלא יקחו את הפירות אסור, ואם מתכוון לשמירה מגנבים מותר כי זה אינו מכוון.
- ג. מותר לנעול, כי חיוב התורה להפקיר הוא רק בשדה שמיועדת כולה לחקלאות.
- ד. מותר לסגור את הדלת, ולא לנעול במנעול.

9. לדעת רבי שלמה זלמן אויערבך, כשיש לאדם קצת פירות בשדה, האם הוא צריך להפקיר את הפירות ורק אחר כך לזכות בהם, או שהוא רשאי לזכות בלי שיפקיר?

- א. יכול לזכות בלי להפקיר, כי צריך להפקיר רק כמויות גדולות שאסור לבעל השדה לזכות בכלם.
- ב. אם הבעלים יזכה ולא יפקיר, הרי שהוא יאבד מצוות עשה של הפקר הפירות.
- ג. אסור לבעל השדה לזכות בכלל בפירות, כי הוא מראה בכך בעלות.
- ד. צריך להפקיר תחילה, ואז יכול לזכות בכל כמות שמותר.

10. מה אפשר להוכיח מלשון הגמרא בבבא מציעא שהשמיטה היא 'אפקעתא דמלכא'?

- א. שהשמיטה נועדה להחזיר את הקרקעות למלכו של עולם.

תשובון:

- 1. ג
- 2. ד
- 3. ג
- 4. ב
- 5. א
- 6. ד
- 7. ב
- 8. ג
- 9. א
- 10. ב
- 11. א
- 12. ד

שנת השבע

זה הזמן שלך

שנת השבע מציבה בפנינו אתגר מדהים להישאר הבעלים של השדה אבל גם להפקירה. הפקר ובעלות, הילכו יחדיו?

מה הם גדרי ההפקר בשביעית, בואו ונכנס לעומק הסוגיא!

972-2-5371485 | shmita@eretzhemdah.org